

Το έγκλημα του βιασμού στα Δικαστικά Συμβούλια υπό το πρίσμα της παραδοσιακής, της κριτικής και της πραγματιστικής οργανιστικής θεώρησης*

ΜΑΡΙΑΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗ
Λέκτορα Εγκληματολογίας και Σωφρονιστικής,
Παν/μίου Αθηνών

Η ομιλία αυτή βασίζεται σε μια προσωπική μελέτη και έρευνα** σε δικαστικά βουλεύματα για υποθέσεις βιασμού και είχε ως σκοπό τη διερεύνηση διαπιστώσιμων επιπτώσεων των νεοτέρων διατάξεων που εισήχθησαν με τον ν. 1419/1984. Πρόκειται, μεταξύ άλλων, για τη μεταβολή του άρθρου 336 του Ποινικού Κώδικα, όπου προβλέπεται το έγκλημα του βιασμού και για νέα διαδικαστική ρύθμιση. Συγκεκριμένα: Παύει να αποτελεί στοιχείο της ειδικής υποστάσεως του εγκλήματος το θηλυκό γένος του θύματος και διευρύνεται η έννοια του βιασμού, ώστε εφεξής να περιλαμβάνει όχι μόνο την κατά φύση συνουσία, αλλά και κάθε ασελή πράξη. Επίσης, μεταβάλεται το έγκλημα από κατ' έγκληση σε αυτεπάγγελα διωκόμενο, με εξαίρεση την περίπτωση του σοβαρού ψυχικού τραυματισμού της παθούσας (άρθρο 344 ΠΚ.).

I. Αντικείμενο/θεωρητική μέθοδος

Το αντικείμενο της μελέτης δεν είναι η άμεση αξιολόγηση των νεότερων ρυθμίσεων του ν.1419/84, αλλά οι ενδεχόμενες επιπτώσεις τους στην πρακτική των εφαρμοστών του νόμου. Ως εκ τούτου, πρέπει να γίνουν ορισμένοι εννοιολογικοί προσδιορισμοί αναφορικά με την προβλη-

* Ομιλία της 14ης Δεκεμβρίου 1995 στο δικηγορικό σύλλογο που διοργάνωσε η Ελληνική Εταιρεία Εγκληματολογίας.

** Μ. Κρανιδιώτη, «Προς μια αξιολόγηση των ρυθμίσεων του ν. 1419/84 για τον βιασμό» Τιμητικός Τόμος, Μνήμη ΙΙ Ι.Δασκαλόπουλου, Κ. Σταμάτη, Χρ. Μπάκα, Τομέας Ποινικών Επιστημών, 1996, σσ. 169-222 (Ανάτυπο 1995, σσ.1-57). Στη μελέτη αυτή αναπτύσσεται εκτενέστερα η προβληματική της παρούσας προφορικής συμβολής για το έγκλημα του βιασμού και παρουσιάζονται αναλυτικότερα τα αποτελέσματα της έρευνας.

ματική που αναπτύσσεται παρακάτω: Η ποινική δικαιοσύνη γίνεται αντιληπτή ως συνεχής και δυναμική διαδικασία με επι μέρους στάδια, που ενδέχεται να συναποτελούν και «σύστημα» (Σπινέλλη 1996 και 1985, Δασκαλάκης 1985 και 1983, Jefferson/ Shapland 1994). Κατά την διαδικασία αυτή λαμβάνονται αποφάσεις όχι μόνον επίσημες –αποφάσεις με την τεχνική έννοια– όπως η καταδικαστική ή η αθωωτική απόφαση του δικαστή, αλλά και ανεπίσημες, όπως εκείνες που επιτρέπει το πλαίσιο της διακριτικής ευχέρειας της αστυνομίας. Επομένως, η έννοια «απόφαση» χρησιμοποιείται με ευρύτερη σημασία από εκείνη του νόμου. Επίσης, η έννοια «εφαρμοστές του νόμου», η οποία εναλλάσσεται με την έννοια «όργανα της ποινικής δικαιοσύνης» δεν περιλαμβάνει μόνον τους δικαστές, αλλά οπωσδήποτε και τους εισαγγελείς και τους αστυνομικούς.

Τα πιθανά κριτήρια των αποφάσεων των εφαρμοστών του νόμου εντοπίζονται καταρχήν και ταξινομούνται στο πλαίσιο τριών θεωρήσεων της Εγκληματολογίας: Της παραδοσιακής θεώρησης, της κριτικής, η οποία διαχωρίζεται στη γενική κριτική και στο ιδιαίτερο ρεύμα της φεμινιστικής θεώρησης και της πραγματιστικής οργανιστικής θεώρησης (Kerstetter 1990). Η προοπτική αυτών των θεωρήσεων είναι ευρύτατη, στη συγκεκριμένη όμως περίπτωση, οι προτάσεις και οι παραδοχές τους προσαρμόζονται στο ζήτημα της κατασταλτικής λειτουργίας της ποινικής διαδικασίας με σκοπό τον εντοπισμό των πιθανών κριτηρίων των αποφάσεων. Δεν αναζητείται η αλήθεια των παραδοχών των θεωρήσεων, αλλά επιχειρείται σε κάποιο βαθμό, ο έλεγχος των προβλέψεών τους (Friedmann 1952, Γέμτος 1987).

II. Οι θεωρήσεις

Η παραδοσιακή θεώρηση στηρίζεται στη γενική παραδοχή ότι η μεταχείριση των δραστών κατά την ποινική διαδικασία εξαρτάται από τη σοβαρότητα του αδικήματος (T.Sellin/M.E. Wolfgang 1964 και 1971, L. Radzinowicz/M.E. Wolfgang 1975 και μεταγενέστερα M.A. Myers/G.D. LaFree 1982, A. Walsh 1984, C. Clarkson/ A. Chetney/ G. Davis/ J. Shepherd 1994, M. Cavadino/ P. Wiles 1994). Κριτήρια της σοβαρότητας μπορούν να θεωρηθούν η σύνθετη φύση του εγκληματικού συμβάντος (δηλαδή αν πρόκειται για πολλές πράξεις, πολλές δράστες ή πολλά θύματα), η διάπραξη του μαζί με άλλα σοβαρά αδικήματα (λχ. συνδυασμός βιασμού και κλοπής αντικειμένου ιδιαζόντως μεγάλης αξίας), η βλάβη (ή ζημία) που προκλήθηκε στο θύμα, η ανηλικότητα του θύματος, η χρησιμοποίηση όπλου από τον δράστη -έστω και μόνο για να απειλήσει το θύμα. Στα κριτήρια αυτά μπορεί να προστεθεί και η «επικινδυνότητα» του δράστη, όπως λχ. προκύπτει από το επίσημο έγγραφο του ποινικού μητρώου, εφόσον έμπρακτα είναι σχεδόν αδύνατον να αξιολογηθεί η πράξη ενός ατόμου, χωρίς την παράλληλη αξιολόγηση του ίδιου του ατόμου. Η πρόγνωση κατά τη θεώρηση αυτή είναι ότι η αυστηρότητα των αποφάσε-

ων των εφαρμοστών του νόμου είναι μεγαλύτερη ή μικρότερη, ανάλογα με τη σοβαρότητα του αδικήματος και την επικινδυνότητα του δράστη.

Τα κριτήρια της παραδοσιακής θεώρησης συνήθως ενσωματώνονται σε διατάξεις του νόμου ή είναι σύμφωνα με την επίσημες δικαστηριακές ή αστυνομικές εγκληματοπολιτικές στρατηγικές. Αντίθετα, σύμφωνα με την κριτική θεώρηση, οι αποφάσεις κατά την ποινική διαδικασία λαμβάνονται με κριτήρια που θα μπορούσαν να ονομαστούν, «εκτός νόμου» ή «εξωνομικά» κριτήρια (ενδεικτικά, A. Walsh, όπ.π.).

Η πολύ γενική παραδοχή της *κριτικής θεώρησης* είναι ότι οι δομικές ανισότητες καταμερισμού πλούτου και εξουσίας, εκφράζονται μεταξύ άλλων, με τη θέσπιση δικαϊκών κανόνων που ευνοούν τις ισχυρές κοινωνικές ομάδες. Οι ανισότητες αυτές επηρεάζουν επίσης την εφαρμογή των κανόνων αυτών (R. Quinney 1970, J. Chambliss/R.B. Seidman 1971, G.B. Vold/T.J. Bernard 1986). Λανθάνοντα κριτήρια των αποφάσεων των οργάνων της ποινικής δικαιοσύνης εδώ είναι οι προκαταλήψεις για την κοινωνικοοικονομική κατάσταση, το γόητρο ή την εθνική, θρησκευτική ή φυλετική ταυτότητα των ατόμων που εμπλέκονται στην ποινική διαδικασία. Τα κριτήρια αυτά, όπως αναφέρθηκε, μπορούν να ονομαστούν «εκτός νόμου» κριτήρια. Η πρόγνωση της θεώρησης αυτής μπορεί να διατυπωθεί ως εξής: Όσο χαμηλότερη είναι η κοινωνικοοικονομική θέση του δράστη, υπόπτου, κατηγορουμένου ή καταδικασθέντος, τόσο αυστηρότερη η μεταχείρισή του από τα όργανα της ποινικής δικαιοσύνης, ή εφόσον ο δράστης είναι άλλης φυλής, αλλοδαπός ή αλλόθρησκος η μεταχείρισή του είναι δυσμενέστερη από ό,τι αν είναι ημεδαπός ή ομόθρησκος.

Ειδικότερα, για τα σεξουαλικά εγκλήματα έχει γίνει δεκτό ότι στις αποφάσεις των δικαστών, εισαγγελέων κλπ. ενυπάρχουν «εκτός νόμου» αξιολογήσεις, όχι μόνο για τον δράστη, αλλά κατεξοχήν για το θύμα. Αυτές οι αξιολογήσεις, διαφοροποιούν ποιοτικά τα σεξουαλικά από τα άλλα εγκλήματα (Myers/LaFree όπ.π., A.J. Lizotte 1985). Και αυτή ακριβώς η παραδοχή, της ποιοτικής διαφοροποίησης των σεξουαλικών εγκλημάτων, οριοθετεί ένα ιδιαίτερο ρεύμα θεωρητικής προβληματικής και έρευνας της κριτικής θεώρησης, τη φεμινιστική θεώρηση.

Απαραίτητη είναι εδώ η επισήμανση ότι το status των «εκτός νόμου» κριτηρίων στις ποινικές επιστήμες είναι αμφισβητούμενο, αφού οι εφαρμοστές αποφασίζουν καταρχήν, βάσει κανόνων και διατάξεων που θα έπρεπε να περιορίζουν τυχόν αφθαιρεσίες τους. Ζήτημα επομένως ανακύπτει από την πλευρά του Ουσιαστικού και του Δικονομικού Ποινικού Δικαίου για το εάν και υπό ποία μορφή ζητήματα για τα «εκτός νόμου» κριτήρια θα μπορούσαν να αποτελέσουν και αντικείμενα μελέτης των ποινικών επιστημών. Αλλά και απο την πλευρά της εγκληματολογικής έρευνας ανακύπτει το ερώτημα, με ποιά μέθοδο θα μπορούσαν να εντοπιστούν αυτές οι «προκαταλήψεις-κριτήρια», οι οποίες παρεισφύουν, συνήθως όχι ενσυνείδητα, στις αποφάσεις των εφαρμοστών του νόμου.

Η φεμινιστική θεώρηση αποτελεί, όπως αναφέρθηκε, ένα ιδιαίτερο ρεύμα της κριτικής θεώρησης και καταλαμβάνει ξεχωριστή θέση στην προβληματική για τα εγκλήματα βίας, τα σεξουαλικά εγκλήματα και κατεξοχήν για τον βιασμό - ζήτημα αξονικής σημασίας για το φεμινιστικό κίνημα (Levi 1994, S. Brownmiller 1975, C. Smart 1976, L. Clarke/D. Lewis 1977, D. Klein 1981, G. Smaus, 1994 και C. Gransee/M. Leppelt 1993, V. Olesen 1994). Η θεώρηση αυτή συνδέεται με τον αφορισμό που αποδίδεται συνήθως στη Susan Brownmiller, ότι «ο βιασμός δεν είναι σε καμία περίπτωση σεξουαλικό έγκλημα, είναι ωμή προσωπική επίθεση (πράξη βίας)». Πρέπει να αναφερθεί ότι στις ρυθμίσεις του ν. 1419/1984 και στην Εισηγητική του Εκθεση, ανιχνεύει κανείς περισσότερο τα επιχειρήματά αυτής της θεώρησης, παρά των άλλων.

Η γενική παραδοχή της φεμινιστικής θεώρησης είναι «το καθεστώς της πατριαρχίας» ή ανδροκρατίας, σύμφωνα με νεότερη επεξεργασία του όρου, εν όψει της σχετικοποίησης των ρόλων των δύο φύλων (Smaus ό.π.). (Είναι βέβαια αυτή μια ευρύτατη και δύσχρηστη, παραδοχή, ώστε να αποτελέσει αφετηρία ειδικής επιστημονικής μελέτης). Ο πυρήνας της, εντοπίζεται σε ένα πλαίσιο διακανονισμού εξουσίας και ελέγχου που διαμορφώνεται από τους άνδρες για τους ίδιους και για τις γυναίκες, οι οποίες όμως είναι αποκλεισμένες από τα κέντρα αποφάσεων αυτού του πλαισίου. Η «περιθωριοποίηση» των γυναικών, μέσα στο πατριαρχικό καθεστώς, τις καθιστά αξιόλογες όχι γι' αυτό το οποίο είναι, αλλά γι' αυτόν στον οποίον ανήκουν ή από τον οποίο εξαρτώνται. Κατά άλλη διατύπωση, οι γυναίκες αποκτούν αξία, όχι μέσω του προσώπου τους, αλλά μέσω του πλαισίου διακανονισμού των ανδρών. Η αξία αυτή μπορεί να είναι «γενετήσια», ή να διαβαθμίζεται ανάλογα με την «προσαρμογή σε παραδοσιακούς ρόλους». Η γενετήσια (ή αναπαραγωγική) αξία μιας γυναίκας εξαρτάται από τον πατέρα ή τον σύζυγό της (την ύπαρξη δηλαδή ενός προστάτη και την κοινωνική του θέση). Η «προσαρμογή» της γυναίκας «σε παραδοσιακούς ρόλους» αναφέρεται στη συμπεριφορά της. Για παράδειγμα, η ελευθεριότητα ισοδυναμεί με χαμηλή αξία. Επειδή η ποινική δικαιοσύνη, ως κοινωνικός θεσμός, διέπεται από πατριαρχικούς διακανονισμούς -κατά ορισμένη άποψη, μάλιστα, πολύ περισσότερο από άλλους θεσμούς (N. Hahn Rafter/E.M. Natalizia 1981), κριτήρια «εκτός νόμου», όπως η «γενετήσια αξία» και η «προσαρμογή σε παραδοσιακούς ρόλους» του θύματος, καθορίζουν ιδιαίτερα τις αποφάσεις των εφαρμοστών του ποινικού νόμου. Κατεξοχήν μάλιστα στην περίπτωση του βιασμού, η καταγγελία του θύματος αποτελεί αυτή καθεαυτή και ομολογία της «μη συμμόρφωσής» του «με παραδοσιακούς ρόλους».

Η πρόγνωση της φεμινιστικής θεώρησης είναι αντίθετη από ό,τι των άλλων θεωρήσεων: Υπό το πρίσμα της προβλέπεται επεικέστερη μεταχείριση του δράστη, υπόπτου ή κατηγορουμένου, εφόσον η συμπεριφορά της παθούσας αξιολογείται ως ελευθερία ή δεν προστατεύεται η τελευταία από κάποιον ισχυρό σύζυγο ή πατέρα.

Η *πραγματιστική οργανιστική θεώρηση* στηρίζεται στην παραδοχή ότι οι αποφάσεις των εφαρμοστών του νόμου εξαρτώνται κυρίως από τη διαθεσιμότητα του αποδεικτικών μέσων. (Εδώ δεν εννοούνται τα αποδεικτικά μέσα με τη δικονομική έννοια, αλλά με την ευρεία έννοια του εργαλείου ή του τρόπου, με τον οποίο επιτυγχάνεται λχ. η σύσταση μιας ευσταθούς κατηγορίας). Τα ερωτήματα που απασχολούν τους εφαρμοστές, βάσει αυτής της θεώρησης, είναι: Υπάρχουν τα μέσα για την απόδειξη της ενοχής ή της αθωότητας κάποιου; Μπορούν να χρησιμοποιηθούν με ευχέρεια από τα όργανα της ποινικής δικαιοσύνης; Μήπως υπάρχουν οργανωτικές δυσχέρειες, οι οποίες εμποδίζουν την ορθή και ταχεία λήψη αποφάσεων; Ορθολογισμός και αποτελεσματικότητα αποτελούν τις πυρηνικές έννοιες αυτής της θεώρησης. Πιο συγκεκριμένα, οι αποφάσεις των εφαρμοστών του νόμου, μπορεί να εξαρτώνται από τη (θετική ή αρνητική) στάση των θυμάτων απέναντι στους εφαρμοστές, την τεχνολογική υποδομή της αστυνομίας, ανεπαρκείς ή επαρκείς μαρτυρικές καταθέσεις, την ύπαρξη ιατροδικαστικής εξετάσεως κ.α.

Το έγκλημα του βιασμού παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον υπό το πρίσμα αυτής της θεώρησης: Στις υποθέσεις βιασμών μπορεί να υπάρχουν λίγοι μάρτυρες, δύσκολα όμως θα ήταν αυτόπτες. Δύσκολα θα μπορούσαν να συλλεγούν ενδείξεις από τον τόπο του εγκλήματος (αυτοψία), ενώ εύκολα η παθούσα θα μπορούσε να υποβληθεί σε ιατροδικαστική εξέταση. Η τελευταία θα είχε άλλωστε λόγους να αποκρύψει την «πρωτογενή θυματοποίησή» της. Δεν θα ήθελε να υποστεί την εξευτελιστική γραφειοκρατική διαδικασία της ιατροδικαστικής εξετάσεως, ούτε να ακούσει τους ισχυρισμούς της υπεράσπισης για το «γενετήσιο παρελθόν» της. Επομένως, η διαθεσιμότητα του αποδεικτικού υλικού θα πρέπει να θεωρηθεί ως ιδιαίτερα καθοριστικός συντελεστής για τη στοιχειοθέτηση του βιασμού.

III. Επικαλύψεις/πολυσήμαντες έννοιες

Οι θεωρήσεις, όπως παρουσιάστηκαν και όπως χρησιμοποιούνται συνήθως στην προβληματική του Εγκληματολογικού κλάδου έχουν αφηγηματική μορφή. Αυτό σημαίνει ότι οι έννοιες τους δεν τοποθετούνται σε ένα ξεκάθαρο οικοδόμημα γενικών προτάσεων, ειδικότερων προτάσεων και συμπερασμάτων, ούτε είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθούν με ακρίβεια (Gibbs 1985 και 1987). Υπάρχουν, άλλωστε, ορισμένες έννοιες, οι οποίες ερμηνεύονται, ως συντελεστές αποφάσεων, από την πλευρά δύο τουλάχιστον θεωρήσεων, πράγμα το οποίο σημαίνει ότι μεταξύ των τελευταίων υπάρχει αλληλεπικάλυψη. Τέτοιες πολυσήμαντες έννοιες είναι η ολοκλήρωση του αδικήματος (τετελεσμένο/απόπειρα), οι (σωματικοί) τραυματισμοί τους οποίους εμφανίζει το θύμα, η αντίσταση που κατέβαλε και η σχέση του με τον δράστη. Οι δύο τελευταίες έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την αποδεικτική διαδικασία του βιασμού.

Η σθεναρή –όπως συχνά χαρακτηρίζεται– *αντίσταση του θύματος* είναι συνηθισμένο εύρημα σε δημοσιευμένες αποφάσεις δικαστηρίων και μάλιστα και σε αποφάσεις του Αρείου Πάγου (λχ. ΑΠ 1870/1983, 1556/1983, 736/1984, 1317/1984, 1360/1984, 1126/1986, 1669/1987, 1227/1988, 1144/1989, 76/1989, 561/1990, 971/1992, 847/1993). Αυτό είναι ενδεικτικό του γεγονότος ότι η αντίσταση αποτελεί πάγιο επιχείρημα τουλάχιστον της πολιτικής αγωγής, αλλά και πάγια πρακτική, καθώς φαίνεται, των εφαρμοστών του νόμου, να το λαμβάνουν υπόψη. Από τη σκοπιά της οργανιστικής θεώρησης, αποτελεί άμεση και χειροπιαστή ένδειξη ότι το θύμα εξαναγκάστηκε να συνουσιαστεί με τον δράστη. Από την άλλη πλευρά όμως, τίθεται το εξής ερώτημα: Γιατί θα έπρεπε το θύμα να προβεί σε κάποια ενέργεια που να αποδεικνύει την «αρετή» του; Η πρακτική μιας έμμεσης απαίτησης από την παθούσα να αποδείξει ότι αντιστάθηκε μπορεί να αποτελέσει -στο πλαίσιο αυτή τη φορά της φεμινιστικής θώρησης- και ένδειξη προκατάληψης.

Η σχέση του θύματος με τον δράστη προ του περιστατικού μπορεί επίσης να αποτελέσει κριτήριο στο πλαίσιο των δύο παραπάνω θεωρήσεων, της οργανιστικής και της φεμινιστικής. Θα πρέπει μάλιστα να καθορίζει ιδιαίτερα τις αποφάσεις των εφαρμοστών, όταν υπάρχουν ενδείξεις ή υπόνοιες ότι υπήρξε ερωτική, έστω και σε χρονικό διάστημα πολύ πριν από το περιστατικό του βιασμού. Από την πλευρά της οργανιστικής θεώρησης μπορεί να αποτελέσει άμεση και χειροπιαστή ένδειξη ότι η γενετήσια επαφή δεν ήταν βιασμός. Εύλογα, δηλαδή, μπορεί να έχει ο εφαρμοστής αμφιβολίες για τα κίνητρα της καταγγελίας από το θύμα. (Λχ. μπορεί να υποθέσει ότι η παθούσα θέλει να εκδικηθεί τον κατηγορούμενο ακριβώς επειδή η σχέση τους ήταν ερωτική και την παράτησε). Από τη σκοπιά όμως, της φεμινιστικής θεώρησης, δεν θα έπρεπε να αποκλειστεί η πιθανότητα του βιασμού, ενώ η πρώτη ερμηνεία εγκρύπτει την παραδοχή ότι η γυναίκα οφείλει να αποδέχεται πάντοτε τις ερωτικές επιθυμίες ενός άνδρα, εφόσον έδωσε σ' αυτόν έστω και μια φορά, κάποτε, τη συναίνεσή της για γενετήσια επαφή.

Το πρόβλημα της αλληλεπικάλυψης δείχνει την αναγκαιότητα περισσότερης εννοιολογικής επεξεργασίας και προσανατολισμού του ερευνητή σε ποιοτική ανάλυση δεδομένων. Αυτό δεν ήταν δυνατόν να γίνει, λόγω τεχνικών και άλλων δυσχερειών, γι' αυτό και ακολουθήθηκε μια ενδιάμεση οδός για την ανάλυση και επεξεργασία των δεδομένων. Τα βασικά κριτήρια των αποφάσεων που εμπεριέχονται σε κάθε θεώρηση μετατράπηκαν σε μεταβλητές με την ευρεία έννοια, συμπεριλαμβανομένων δηλαδή και ονομαστικών κλιμάκων με δύο μόνο κατηγορίες (λχ. ύπαρξη/απουσία αυτόπτη μάρτυρα).

IV. Οι υπό διερεύνηση συντελεστές

Συνοψίζοντας, κριτήρια των αποφάσεων των εφαρμοστών του νόμου που εξετάστηκαν ως συντελεστές είναι τα εξής:

Για την παραδοσιακή θεώρηση: α) η σοβαρότητα πράξης, η οποία αναλύεται στους εξής βασικούς συντελεστές: Σύνθετη φύση του αδικήματος από την πλευρά του αριθμού θυμάτων, πράξεων και δραστών, συνδυασμός του βιασμού με άλλο αδίκημα, (νεαρή) ηλικία του θύματος και παρουσία ή χρήση όπλου και β) προσωπικότητα του δράστη υπό αρνητική έννοια (προηγούμενες καταδίκες). Για τη γενική κριτική θεώρηση, κριτήριο αποτέλεσαν οι προκαταλήψεις για τον δράστη με συντελεστές το κοινωνικοοικονομικό του επίπεδο και την εθνική ή θρησκευτική του ανομοιογένεια, ενώ για τη φεμινιστική θεώρηση οι προκαταλήψεις για το θύμα με συντελεστές τη γενετήσια αξία του και την προσαρμογή του σε παραδοσιακούς ρόλους. Για την οργανιστική θεώρηση κριτήριο αποτέλεσαν η διαθεσιμότητα των αποδεικτικών μέσων με συντελεστές την έγκαιρη καταγγελία από το θύμα, την ύπαρξη ιατροδικαστικής εξέτασης και το αποτέλεσμα της, την ύπαρξη και τον αριθμό μαρτύρων, την ύπαρξη αυτόπτη μάρτυρα, την ύπαρξη απολογίας του κατηγορουμένου (το γεγονός ότι δεν ήταν αγνώστου διαμονής) και τις αντιφάσεις/ψεύδη κατηγορουμένου, παθούσας και μαρτύρων.

Επίσης εξετάστηκε και η ενδεχόμενη επίδραση των δύο αταξινόμητων συντελεστών της αντίστασης του θύματος και της σχέσης του με τον δράστη.

V. Η έρευνα

Η έρευνα, όπως αναφέρθηκε, εντοπίζεται στα δικαστικά συμβούλια και αφορά 69 δικαστικά βουλεύματα, παραπεμπτικά στο Μικτό Ορκωτό και απαλλακτικά της κατηγορίας. Τα βουλεύματα αυτά αποτελούν το 13% του συνόλου των δικαστικών βουλευμάτων που εκδόθηκαν για βιασμούς κατά τη δεκαετία 1979-1989, εξαιρουμένων εκείνων του έτους 1984, που είναι το έτος κατά το οποίο έγινε η νομοθετική μετατροπή. Το διάστημα αυτό χωρίστηκε σε δύο περιόδους, την περίοδο πριν από την ισχύ και την περίοδο μετά την ισχύ του νόμου (1979-83, 1985-89). Η μεγάλη περίοδος έχει σημασία, αφού ο νομοθέτης έθεσε ανάμεσα στους σκοπούς των νεότερων ρυθμίσεων τον μακροπρόθεσμο γενικό προληπτικό σκοπό της διαπαιδαγώγησης των πολιτών. Τα στοιχεία καλύπτουν μόνον όσα περιστατικά αναφέρονται ως «βιασμοί» στο βιβλίο των βουλευμάτων του ποινικού αρχείου του Πρωτοδικείου Αθηνών και αποτελούν βιασμούς, σύμφωνα με την κατηγορία, όπως αυτή διατυπώνεται στην εισαγγελική πρόταση. Τα υπόλοιπα αδικήματα της εισαγγελικής πρότασης

συνεκτιμώνται στο πλαίσιο της παραδοσιακής θεώρησης, υπό το κριτήριο της «σοβαρότητας του αδικήματος». Κατά τα άλλα, τα παραπεμπτικά βουλεύματα ερμηνεύονται ως αυστηρότερη μεταχείριση και τα απαλλακτικά ως επεικέστερη, στο πλαίσιο των παραπάνω θεωρήσεων.

VI. Αποτελέσματα (επιλογή)

Όλες οι θεωρήσεις ενισχύονται εν γένει -αυτό ήταν άλλωστε αναμενόμενο. Στο σύνολο των βουλευμάτων ενισχύονται περισσότερο και εξίσου η γενική κριτική θεώρηση και η οργανιστική θεώρηση (με βαθμό 26%). Αντίθετα, η φεμινιστική θεώρηση δεν ενισχύεται ιδιαίτερα (4%). Αυτό μπορεί όμως να οφείλεται στο γεγονός ότι η έρευνα έγινε σε ένα αρκετά προωθημένο στάδιο της ποινικής διαδικασίας, όπου οι κανόνες είναι πολύ δεσμευτικοί, και οι εφαρμοστές έχουν περισσότερες δυνατότητες να συγκαλύψουν τις προκαταλήψεις τους για τα θύματα. Από την άλλη πλευρά όμως, η μεγάλη ενίσχυση της γενικής κριτικής θεώρησης δείχνει ότι η συγκάλυψη αυτή δεν είναι πάντοτε εφικτή και μάλιστα όταν ήδη από το σύνολο των υποθέσεων προκύπτει ότι το 78% των κατηγορουμένων που έχουν φθασει στο δικαστικό συμβούλιο είναι χειρώνακτες, χωρίς μέση εκπαίδευση, οι οποίοι κατοικούν σε υποβαθμισμένες περιοχές της πρωτεύουσας.

Συγκρίνοντας τις δύο περιόδους, πριν και μετά την αλλαγή του νόμου διαπιστώνεται ότι τίποτε δεν άλλαξε στις εκτιμήσεις των δικαστών για το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο του δράστη, ούτε και στην πρακτική των δικαστών ανάλογα με την διαθεσιμότητα των αποδεικτικών μέσων. Προκαταλήψεις σχετικές με την πιθανολογούμενη ελευθερία συμπεριφορά και το παρελθόν της παθούσας είχαν κατά την πρώτη περίοδο, και εξακολούθησαν να έχουν κατά τη δεύτερη, κάποια σημασία. Διαπιστώνεται όμως μείωση της σημασίας τους κατά τη δεύτερη περίοδο (7%).

Επομένως, βάσει των κυριότερων δεδομένων, δεν μπορεί να θεωρηθεί ο νόμος ανεπιτυχής. Η μεταχείριση του δράστη δεν φαίνεται να γίνεται αυστηρότερη μετά τις νεότερες ρυθμίσεις ούτε και προκύπτουν περισσότερες προκαταλήψεις γι' αυτόν. Περιορίζονται επίσης σε κάποιο βαθμό οι προκαταλήψεις για τα θύματα.

Τελειώνοντας, θα έπρεπε να τονιστεί το γεγονός ότι όταν έγινε η διεξαγωγή της έρευνας (1994) δεν υπήρχαν ανάλογες μελέτες και δεδομένα για την ποινική διαδικασία γενικά, έτσι ώστε να μπορούν να αξιολογηθούν ικανοποιητικά ορισμένα ευρήματα. Για παράδειγμα, διαπιστώνεται ότι οι διαφωνίες εισαγγελέα και δικαστικού συμβουλίου είναι συνηθέστερες κατά τη δεύτερη περίοδο και έχουν συνηθέστερα ως αποτέλεσμα την αυστηρότερη μεταχείριση του δράστη. Επίσης διαπιστώνεται μεγαλύτερη δικαστηριακή καθυστέρηση μετά την ισχύ του νόμου και ότι εν δυνάμει ευσταθή αποδεικτικά μέσα, όπως η ιατροδικαστική εξέταση, απέκτησαν μεγαλύτερη σημασία κατά τη δεύτερη περίοδο. Εδώ φαίνεται να ενισχύο-

νται ή να αποδυναμώνονται επι μέρους συντελεστές της οργανιστικής θεωρίας. Τί θα σήμαινε όμως αυτό, επί του συνόλου των εκδικαζομένων υποθέσεων (αν υπήρχε); Μήπως πρόκειται για γενικές μεταβολές στην πρακτική των εφαρμοστών του νόμου κατά τη δεκαετία 1979-1989; Τι σημαίνει, επίσης, το εύρημα της περιορισμένης σημασίας της «αντίστασης του θύματος» κατά τη δεύτερη περίοδο, τη στιγμή που η «σχέση» του «με τον δράστη» καθορίζει περισσότερο τις αποφάσεις των εφαρμοστών προς την κατεύθυνση της επιείκειας κατά την περίοδο αυτή;

Βιβλιογραφία

- S. Brownmiller (1975):** *Against our will: Men, women and rape*, New York.
- M. Cavadino/P. Wiles (1994):** «Seriousness of Offences: The Perceptions of Practitioners», *Criminal Law Review*, σσ. 489 επ.
- J. Chambliss/
R.B. Seidman (1971):** *Law, Order and Power*, Massachussets.
- L. Clarke/D.Lewis (1977):** *Rape: The Price of Coercive Sexuality*, Toronto.
- C. Clarkson/A. Cretney/
G. Davis/J. Shepherd (1994):** «Assaults: The Relationship between Seriousness, Criminalization and Punishment» *Criminal Law Review*, Ιαν., σσ. 4 επ.
- Π.Α. Γέμτος (1987):** *Μεθοδολογία των Κοινωνικών Επιστημών. Μεταθεωρία και ιδεολογική κριτική των επιστημών του ανθρώπου*, τόμ.1, Αθήνα.
- Η. Δασκαλάκης και συν. (1983):** *Απονομή της ποινικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα*, Αθήνα.
- Η. Δασκαλάκης (1985):** *Η Εγκληματολογία της Κοινωνικής Αντιδρασης*, Αθήνα.
- M. Friedman (1952):** *The Methodology of Positive Economics*.
- J.P. Gibbs (1985):** «The Methodology of Theory Construction in Criminology» στη συλλογή του R.F. Meier, *Theoretical Methods in Criminology*, Beverly Hills, σσ. 23 επ..

- J.P. Gibbs (1987):** «The State of Criminological Theory», *Criminology*, 25, σσ. 821 επ.
- C. Gransee/M. Leppelt (1993):** «Feministische Perspektiven in der Kriminologie. Bericht über eine Tagung in Saarbrücken vom 26-28. Februar 1993», *Tagungsberichte, Kriminologisches Journal*, 25, σσ. 225 επ.
- N. Hahn Rafter/
E.M. Natalizia (1981):** «Marxist Feminism: Implications for Criminal Justice», *Crime and Delinquency*, 27, σσ. 81 επ.
- T. Jefferson/
J. Shapland (1994):** «Criminal Justice and the Production of Order and Control», *British Journal of Criminology*, σσ. 265 επ.
- W.A. Kerstetter (1990):** «Gateway to Justice: Police and prosecutorial response to sexual assaults against women», *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 81, 2, σσ. 267 επ.
- D. Klein (1981):** «Violence against women: Some considerations regarding its causes and its elimination», *Crime and Delinquency*, 27, σσ. 64 επ.
- A.J. Lizotte (1985):** «The Uniqueness of rape. Reporting assaultive violence to the police», *Crime and Delinquency*, 31, σσ. 169 επ..
- M.A. Myers/G.D. LaFree (1982):** «Sexual Assault and its Prosecution: A Comparison with other Crimes», *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 82, σσ. 1282 επ.

- V. Olesen (1994):** «Feminisms and Models of Qualitative Research» στη συλλογή των N.K.Denzin/ Y.S.Lincoln, *Handbook of Qualitative Research*, London, σ. 158 επ.,
- P.D. Peterson/
W.C. Bailey,(1992):** «Rape and Dimensions of Gender Socioeconomic inequality in U.S. Metropolitan areas», *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 29, σσ. 162 επ.
- K. Polk (1985):** «Rape Reform and Criminal Justice Processing», *Crime and Delinquency*, 31, σσ. 191 επ.
- R. Quinney (1970):** *The Social Reality of Crime*, Boston.
- L. Radzinowicz/M.E. Wolfgang:** *Crime and Justice. The Criminal in the Arms of the Law, I*, New York.
- R. Reiner (1994):** «Policing and the Police» στη συλλογή των M. Maguire/ R. Morgan/ R.Reiner, *The Oxford Handbook of Criminology*, Oxford, σσ. 705 επ. (σσ. 723-52).
- T. Sellin/M.E. Wolfgang (1964):** *The Measurement of Delinquency*, New York.
- C. Smart (1976):** *Women, Crime and Criminology*, London.
- G. Smaus (1994):** «Physische Gewalt und die Macht des Patriarchats», *Kriminologisches Journal*, 22(2), σσ. 82 επ.
- D.J. Smith (1994):** «Race, Crime and Criminal Justice» M. Maguire/ R.Morgan/ R.Reiner, *The Oxford Handbook of Criminology*, Oxford, σσ. 1042 επ.

- Κ.Δ. Σπινέλλη (1985):** Εγκληματολογία. Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις, Αθήνα.
- W. Tupman (1990):** «Law and Order and the Minority Question», XIIth International Course of Higher Specialization for Police Forces, Cyprus, σσ. 65 επ.
- G.B. Vold/T.J. Bernard (1986):** *Theoretical Criminology*, New York.
- A. Walsh (1984):** «Differential sentencing patterns among felony sex offenders and non-sex offenders, *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 75, 2, σσ. 443 επ.